

de Bertran i Bros

Fou sempre un dels mots predilectes de Mossèn Cinto «Mes ay çtrigarà gayre / lo Paradís, ab la fosa-sana, a obrir-me? / no ve encara 'l florayre / a aqueix jardí a collir-me, / en sa randa de flors per encabir-me?» en versos juvenils (*Sospirs de l'ànima*, 1866) «DELOS: Per la fitora de Neptú arrancada / d'un dels tres cayres de Sicília bella / --- / cregueren-me de lotus flor novella, / que entre rantes de mar y coralines / hagués badat sa virginal parpella» (*Ail* VII, 9.10). O, en el *Canigó*, quan Gentil s'empara del caperó meravellós de la Fada estès a la gelera de la gran muntanya, salta una goja «çquè 't féu —dient-li— ma gentil senyora, / que aixís li robes son mantell de randa?» (II, 129).

Fora de la nostra llengua, i en sentit d'ornament indumentari, el mot no es retroba amb aquesta forma més que en castellà, on apareix més tard, i sembla haver tingut sempre menys divulgació i popularitat que en català, i que el mot pròpiament castellà *encajes*.²⁰ no el tenim en castellà més que en Nebrixa, i diccs dels Ss XVI-XVIII; i dels dos testimonis literaris que se'n citen, el segur és del poeta B Argensola (principis del S XVIII), aragonès, si bé clàssic, i en l'insegur sembla haver-hi un malentès.¹

Com a prolongació de l'ús robust val des del 1400 hi ha l'arrelament en mossàrab o castellà de Granada, car *PAle* (1505) tradueix per *randa* un mot hispanoàrab *rutfúl* (d'origen romànic) que significa 'còfia brodada' («alvanega»), si bé és molt dubtós que ho prengui com a mot mossàrab —més aviat servint-se'n com a castellà local d'allà—, en tot cas figura en una escriptura en àrab de Granada (S. XVI o pots ser ja XV o XIV); i, avui ha passat a l'àrab marroquí (Sumonet, *Glos*, s. v.) És clar que hi podria haver estat propagat des del català, però és més propi de la costa Atlàntica, car heus aquí el que en diu L Brunot (en *Textes arabes de Rabat* II, 318): «*rânda*: dentelle en fil d'aiguille dont on orne les cols des chemises d'homme, ou qu'on applique tout le long d'un vêtement de toile, sur les côtés, terme inconnu à Fès, particulier à Rabat»; i hi afegeix formes verbals derivades.

Que hi hagi hagut quelcom d'això a Astúries i Galícia, és ben dubtós; si de cas, en algun derivat espars, i de sentit diferent: gall *randeado*, *arrandeado* 'bressat, gronxat', *randeira* «guindaste para colgar», *randeiro* «pilleta», ast or. «escardar» (detalls en *DECH* IV, 772b22 i n 5) En canvi és segur que ha existit robustament en portuguès, i amb el mateix sentit, però amb una greu variant vocàlica: *renda* traducció normal portuguesa del cast. *encajes* ja ben documentat en els grans diccs. clàssics de Bluteau (1705) i Moraes (fi S XVIII).

Amb tot i que aquests diccionaris no en citen autoritats, és com si en tinguéssim una, i de la més alta qualitat, en el gran dramaturg Gil Vicente (1.ª centenni del S. XVI), en un dels seus popularíssims *autos* (ed 1834, III, 342), on el text, encara que bilingüe, en el fons és tot portuguès, per més que en alguns faci parlar certs personatges en una espècie de portuguès cas-

tellanitzat, afectant que ho fan per fer-se entendre d'altres pastors, lleonesos —llenguatge una mica caricatural, ple de diftongacions ultracorrectes i arbitràries: aquí posa, doncs, *rienda* per *renda*. Fora d'aquests pocs passatges (i àdhuc en aquests mateixos, tot el lèxic) el llenguatge de Gil Vicente no deixa mai de ser portuguès idiomàtic i puríssim. En tot cas, el menys que es pot dir és que aquesta aparició en una forma híbrida és insegur que sigui res més que casual.²

Aquests detalls, però, ni que sigui ajuntant-los amb l'aparició en mossàrab i l'àrea de preferència val, de cap manera ens han de fer pensar en un arabisme, contra el que suggereix Pasqual Meneu (*Rev de Aragón* V, 468), car no existeix en àrab fora d'Esp i el Marroc i manca totalment d'arrel en aquesta llengua, veg. Dozy, *Suppl* I, 561b, amb *d* no emfàtica: notem també la diferència entre aquesta *d* i la *d* de Brunot, vacil·lació típica en àrab dels mots manllevats. En canvi, aquestes dades marroquines i granadines, junt amb l'abundor de les nostres dades de l'extrem Sud, i la copiosa presència en la toponímia valenciana, aferrada al terreny de la zona valenciana de més colorit morisc (V. la nota 3) donen realment la impressió d'un mot de l'antic fons mossàrab d'arrel europea.

L'explicació de la *e* de la forma portuguesa *renda* no és pas clara. En tot cas en les albes de la filologia portuguesa es van fer unes rebuscades conjectures, que no són inadmissibles fonèticament, i havent-les refutades en el *DCEC/DECH* (IV, 771a45-b25), bastarà remetre-hi: «RÊTINA de RETE 'xarxa, ret' és impossible segons fonètica portuguesa, el fet casual que el gallport conegui una mena d'adverbi *rente*, usat en forma una mica semblant a la del cat *arran*, va suggerir en algú la idea que si *renda* hagués estat manllevat, el nostre *randa* s'hagués aportuguesat en *renda* segons el model de *rente* al costat de *arran* ço que no és rebuscat, sinó fantàstic no existent un bilinguisme portuguès-català, i essent *rente*, del ll. HAERENTE, un mot de sentit i maneig bastant diferent del nostre i d'origen enterament inconnex. Pensada que ja cal enterrar. No descartem, en canvi, que si *randa* entrà en portuguès com un manlleu, vagi sofrir la contaminació de RÊTE 'ret, xarxa': raonable però insegur no essent gaire sinònims; encara sembla que la forma *rienda* de GVicente en fa dubtar més, vist que RÊTE no pogué mai tenir è oberta.

L'etimologia germànica indicada per a *randa* per Diez (*Wb*, 263), acceptada per M-Lubke (*REW*, 7042) i altres, i defensada més detingudament per Gamillscheg (*RFE* XIX, 146; *Rom Germ* I, p. 368), no és pas impossible. No obstant és forçós reconèixer que presenta greus dificultats. No tant des del punt de vista germànic, com des del romànic i hispànic. En el *DCEC/DECH* em vaig atènyer sobretot a aquest. Solament s'entreveia que és un problema europeu, més que germano-romànic. Així s'ha anat veient més clarament, si bé encara no arribem a conclusions simples ni definitives.

Si només tenim en compte l'a-al. ant. *rant* m. 'vora o cantell de l'escut', 'guarnició de metall que duia